

بدید اور ندہ: میر تقی، سیدہ زہرا

عنوان: پوشهر در آینه استناد

تکرار نام یحیدر آور: سیدہ زہرا میر تقی علی احسانی مقدم

مشخصات نشر: قم، صعیفه خرد، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۳۱۲ ص

شماره: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۰۳۳-۲۷-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: پوشهر - تاريخ - اسناد و مدارك

موضوع: پوشهر تاريخ

شناسه افزوده: ۱۰۵۸۳۷۲۹، علی

شناسه افزه سازما تبلیغات اسلامی، حوزه هنری بوشهر

رده بندی سنگره ۱۳۹۰ / ۹۵۵۳ / ۲۰۰۳ DSR

رده بندی دیویتی: ۹۵۵ / ۶۴۲۲

شماره صدرک: ۴۱۲۱۵۲

بوشهر، میدان قدس، بازار رئیس‌الوزاری،

صندوق پستی: ۷۵۱۳۵-۷۴۹، تهران، هنر، بوشهر

تلفن: ۰۲۱-۸۳۰۲۴۰۸۳ - ۹۰۰۱

www.artbushehr.ir

انتشارات صحیفه خرد

بوشهر در آینه اسناد

سیده زهرا میرنقی - علی احسانی مقدم

مدیر دانشنامه: سید محمد حسین سپیدزاده

دبیر دانشنامه: سید قاسم یاحسینی

دبیر اجرایی و ناظر دانشنامه: فرید میرشکار

طرح جلد: مجید میرزایی

صفحه آرائی: منی عموری

ویراستار: امید غضنفر

لیتوگرافی و چاپ: ترام اسکندر / زیتون

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

نشانی انتشارات:

قم، خیابان صفاییه، کوچه ۳۲،

کوچه کمره‌ای، پلاک ۹۶

تلفن: ۳۷۸۳۲۱۹۸ - ۰۲۵

دورنگار: ۳۷۷۳۵۶۷۲

فهرست

۷ مقدمه ی حوزه هنری بوشهر

۹ پیشگفتار

۱۱ مقدمه

۱۵ فهرست اسناد با مناسبات و خریداری آرشیو ملی

۵۱ منتخب فهرست اسنادی که منشاء آنها دستگاه‌های دولتی ایران و آرشیو ملی انگلستان می‌باشد

۲۹۷ اسناد

مقدمه: حوزه هنری بوشهر

استان بوشهر یکی از مراکز تاریخی و باستانی ایران در کرانه‌های شمالی خلیج فارس به‌شمار می‌رود. این ناحیه از ایران زمین، قدمتی به درازای تاریخ دارد. بوشهر همواره مهد علم و ادب و تعلیم و تعلم بوده است. کتابخانه‌ها و مراکز علمی شهر «لیان» تا «شگل» «سینیز»، مدارس علمی بندر «سیراف»، کتیبه‌های میخی و بقایای معابد دوی لیان در «سبزآباد» و «ریشهر»، بقایای کاخ‌ها و کتیبه‌های هخامنشی، همگی اندک این تاریخ پرفرازونشیب است. معماری کم‌نظیر، اعتقادات مذهبی مردم، حضور ادیان مختلف، وجود نخستین آثار حمل و نقل هوایی و ریلی، وجود اولین سینماها، چاپخانه‌ها، باشگاه‌ها و ورزش‌های نوین، حضور نمایندگی‌های سیاسی و تأسیس اولین مدارس و مراکز آموزشی از قبیل مدرسه‌ی سعادت از نشانه‌های بارز این زندگی و شکوفایی این کهن دیار است. در مجموعه‌ی «دانشنامه‌ی استان بوشهر» که توسط حوزه‌ی هنری استان درده‌ها جلد منتشر می‌شود، کوشش شده تا همه گونه اطلاعات و آگاهی‌های تاریخی، هنری، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، رجالی و مذهبی مربوط به استان بوشهر در قالب تکنگاری‌های علمی و روشمند، گردآوری، تجزیه و تحلیل و نوشته یا ترجمه شود. امید است

با انتشار کامل این مجموعه، دانش آموزان، دانشجویان و دیگر علاقه‌مندان، منبع و مأخذ قابل اطمینانی درباره‌ی شهر و دیارشان به دست آورند. از آقای سید قاسم یا حسینی نویسنده و پژوهشگر بوشهری که دبیری علمی این دانشنامه را عهده‌دار شدند و دیگر نویسندگان و پژوهشگرانی که با این طرح صمیمانه همکاری می‌کنند، تشکر و سپاسگزاری می‌نمایم.

سید محمدحسین سید زاده

رئیس حوزه‌ی هنری استان بوشهر

پیشگفتار

از اهداف مهم پژوهش‌های تاریخی، شناخت دقیق تاریخ ملی با استفاده از اسناد تاریخی است که در طول دوره‌های مختلف تاریخ بشری اتفاق افتاده‌اند. سرزمین ایران در روند تاریخ چندین هزارساله‌ی خود، به دلیل اهمیت ویژه‌ای که در میان اقوام شرق و غرب داشته همواره نقش مهمی را در روابط اجتماعی ملت‌ها ایفا نموده است. بدین جهت شناخت بیشتر آن اهمیت فراوانی دارد.

بر پایه مدارک و اسناد تاریخی در این اثر سعی شده است تا با دستیابی اسناد موجود در آرشیوهای مختلف به خصوص آرشیو ملی ایران راهی ساده‌تر جهت دستیابی علاقه‌مندان به پژوهش‌های تاریخی و بوشهر شناسی فراهم آید.

اثری که پیش روی شماست حاصل تلاش می‌باشد تا پژوهشگران و علاقه‌مندان به بوشهر بتوانند پلی به گذشته تاریخ این دیار بزنند و از لایه‌لای اسناد کاوش‌های سند پژوهانه‌ای به عمل آورند.

شیوه تنظیم این اثر بدین گونه است که در ابتدا فهرست موضوعی مهم‌ترین اسناد موجود در آرشیو ملی ایران و نمایندگی‌های آن با موضوع بوشهر در استان‌های مختلف به خصوص آرشیو بوشهر گردآورده شده است و سپس طبق منشأ ابتدا فهرست موضوعی اسناد اهدایی به آرشیو بوشهر آمده و سپس دیگر منشأها در ادامه اضافه گردیده بدین شکل که هرکدام از فهرست‌ها به صورت عنوان، منشأ سند، دوره ایجاد، مشخصات ظاهری، محل دقیق نگهداری و

شناسه سند آورده شده و در ادامه نمونه‌ای از چند برگ سند تاریخی مربوط به این دیار جهت علاقه‌مندان دریافت شده است.

فهرست گزیده این اسناد تا تاریخ نیمه شهریور ۱۳۹۴ از آرشیوها به‌خصوص آرشیو ملی ایران گردآوری و بیش از ۵۷ منشأ تشکیل شده است که دقیق منشأها ذکر شده و در سه بخش به ترتیب فوق مشخص می‌باشد. سندپژوهان و علاقه‌مندان به این اسناد می‌توانند با مراجعه به آرشیو ملی ایران و شعبات آن به اقبالس اسناد تاریخی متصل گردند.

ما معتقدیم اثری عاری از نقص و کاستی نمی‌باشد و همیشه انتقادهای سازنده می‌تواند راه گشا باشد، و در انتظار تذکرات سودمند عزیزان نیکخواه هستیم و پیشاپیش سالی آنرا درین طریق ارج و سپاس می‌نهیم.

به امید شناسایی و بررسی‌های عمیق ترسندپژوهان و پژوهشگران از پرونده‌های با موضوع بوشهر در جهت شناسایی و شناخت بیشتر این خطه از میهن عزیزمان ایران...

در پایان از همه پیشکسوتان و سروران ارجمند به‌خصوص از مدیر اسناد و کتابخانه ملی بوشهر جناب آقای دکتر نظامی ریاست انجمن ایرانی تاریخ شعبه فارس جناب آقای دکتر رنجبر که به پژوهش‌های سندی اهمیت خاصی می‌دهند و در مقدمه اهمیت اسناد و آرشیو را متذکر گردیده‌اند، تشکر می‌کنیم همچنین از ریاست محترم حوزه هنری بوشهر جناب آقای میرزاده و ناظر محترم جناب آقای میرشکار و همکارانشان صمیمانه سپاسگزاریم.

علی احسانی مقدم

زمستان ۱۳۹۴

مقدمه

پژوهش‌های تاریخی پیوند آشکاری با منابع تاریخی دارند و هر چه این عرصه غنی‌تر باشد، تاریخ‌نگاری عینی‌تر و واقع‌گراتری عرضه خواهد شد. درواقع منابع مهم‌ترین رکن پژوهش تاریخی هستند و بدون آن‌ها داده‌ای حاصل نمی‌شود که بتوان با آن به بازنویسی واقعه تاریخی پرداخت و دومین رکن تاریخ‌نگاری، یعنی پردازش را بکار بست. فرانسیس بیکن (۱۵۷۱-۱۶۲۱ م.) نسبت این دو را با تمثیلی از زنبور عسل نشان داد، جایی که زنبور نماد تاریخ‌نگاری، مادل می‌شود که هم گردآوری بهینه‌ای دارد و هم پردازش مطلوبی یعنی عسل. عدم تعادل را در این تمثیل مورچگان و عنکبوتیان دارند که اولی نماینده محض گردآورندگانی است که بدون تمیز و تشخیص انبار می‌کنند و دومی نماینده آنانی که پردازشی ناستوار و بدون بنا به بهتر بگوییم بدون منبع و منبع‌شناسی دارند. از این رو هیچ اغراق نیست که پژوهش تاریخی بسته به وجود منابع است و هر چه در تاریخ پیش می‌آیم این منابع در شکل اسناد به مفهوم خاص که در آرشیوها نگهداری می‌شود، خود را نشان می‌دهند.

سند پژوهی یکی از عینی‌ترین روش‌های پژوهش تاریخی است، جایی که نقش عامل انسانی با همه ذهنیتش کم می‌شود و واقعیت عریان - اگر این

مفهوم درست باشد - خود را نشان می‌دهد. درواقع مجموعه سند حاصل کنشی غیرارادی است که کمتر قابلیت طراحی پیشینی دارد و حتی در چنین حالتی، تنوع اسناد می‌تواند مانع از خوانشی یک‌سویه و متناسب باهدف تولیدکنندگان باشد. پس امیدوار باشیم که سند پژوهی از سویی زمینه ورود به تاریخ‌پژوهی واقع‌گرایانه و بی‌طرف را فراهم‌تر خواهد کرد و از سوی دیگر مشارکت در تاریخ‌نویسی را افزایش می‌دهد؛ گروه‌ها، طبقات و چهره‌هایی که کمتر امکان حضور در صحنه تاریخ‌نویسی داشتند به مدد اسناد که منشأ صدور متفاوت دارند و حاصل فرایندی متنوع و حتی غیررسمی هستند در تاریخ‌نویسی هم مشارکت می‌کنند، درواقع آنان به تازگی در تاریخ‌سازی مؤثر، اما حضور گمنامی داشتند در تاریخ‌نویسی سهم پیدا می‌کنند و این همان تاریخ‌نگاری دموکراتیک است که ویژگی دوره معاصر می‌باشد و عموماً بسته به وجود آرشیوهاست. ناگفته نماند که تاریخ‌نگاری بسی بر اسناد از دشوارترین نوع تاریخ‌نگاری است؛ درواقع اسناد تکه‌های از هم جدا هستند که به علت همان جدایی منشأ و تعدد تولیدکننده، امکان بازسازی واقعه تاریخی و ایجاد بافتی منسجم را دشوار می‌کنند و گرد کردن آن‌ها بر محوری واحد سخت است.

سند و آرشیو دو کلیدواژه پژوهش و به‌ویژه پژوهش‌های تاریخی است و هیچ پژوهشگر و تاریخ‌پژوهی بی‌نیاز از خدمات آن نیست؛ اما چشمگیرترین دشواری در مرحله گردآوری داده‌های اسنادی در مرحله مراجعه به آرشیو و

جستجوی آرشیوی است؛ از این رو هر آنچه بتواند از این دشواری بکاهد و مسیر دستیابی به سند را کوتاه‌تر کند ارزنده و قابل تقدیر است. پژوهش پیش روی تلاش تازه ای است که آقای احسانی مقدم و سرکار خانم میر تقی هوشمندانه بر مبنای منشأ صدور سند - گستره اسناد موجود درباره بوشهر را مقابل دیدگاه پژوهشگر قرار می‌دهند و بدین ترتیب هم در نیل به عنوان پژوهش یاری می‌رسانند و هم جستجوی آسانی را موجب می‌شوند. خوشبختانه موضوع این اثر، بوشهر، دروازه جنوبی رفت و آمدهای سیاسی، نظامی و تجاری ایران را برپا داشته معاصر ایران است و نمی‌تواند در دایره نگاه معاصر شناسان قرار نگیرد. رکردهای قابل توجهی که با این موضوع در آرشیوها وجود دارد هم بوشهر شناسی و هم ایران شناسی را منتفع خواهد ساخت و امید است آرشیوی ست‌ها گام‌های بیشتری را در معرفی اسناد بردارند و مسیرهای آسان‌تری جهت دسترسی‌شان به سند نشان دهند.

دکتر محمد علی رنجبر

عضو هیئت علمی بخش تاریخ دانشگاه شیراز